

ДАЈБЕ ИЗГРАЂИВАЊЕ УГОВОРА О ДОЖИВОТНОМ ИЗДРЖАВАЊУ

Уговор о доживотном издржавању није ни нова ни млада правна институција. Унета је у Закон о наслеђивању из правно-политичких разлога: то је установа која не само што има солидну традицију, него и живу актуелну потребу; а правнотехнички иако није наследноправни уговор, ипак има наследних елемената. Али без обзира што је то стара, опробана установа, она је у закон унета у једном јединственом циљу који јој јасно, а изгледа и императивно, одређује правне контуре. Због тако јасно изражене намере законодавца да овој установи да жељени облик, и због јаке традиције других облика који се не уклапају у овај законски — ова установа је постала дискутабилна, неодређена у својим правним изразима, изазвала је велики број написа (1) и довела до највећег броја штампаних судских одлука (2) у области наследноправних односа.

Овај правни институт поставља још увек велик број нерешених или слабо решених проблема. Овде ће бити говора само о неколико, можда не најкрупнијих, али који ипак задиру у његов појам и физиономију.

(1) Цитирамо објављене чланке, без претензије да смо их све обухватили поред онога што је изнето у *Креч-Павић*, Коментар, код чл. 122—127: *Базала Бранко*, Надлежност за спорове о доживотном издржавању, *Одвјетник*, бр. 8—9/53, *Бричић Јосип*, Уговор о доживотном издржавању, У чланку, нека спорна питања, *Наша законитост*, бр. 1—2/57, стр. 23; *Васиљевић Тих.*, Уговор о доживотном издржавању, *Народни одбор*, бр. 9/55, стр. 553; *Ивановић Радивоје*, Нешто о уговорима о доживотном издржавању, *Правни живот*, бр. 7—8/58, стр. 22; *Креч Милан*, О неким питањима у вези уговора о доживотном издржавању из чл. 122 Закона о наслеђивању, *Земљишна књига*, бр. 1—3/56, стр. 5; *Мајтин*, О уговору до смртног издржавања, *Одвјетник*, бр. 9/56; *Мајтин Златко*, Накнада код развргнућа уговора о доживотном издржавању, *Одвјетник*, бр. 11—12/60, стр. 217; *Матић Богдан*, Осигурање права даваоца издржавања из уговора о доживотном издржавању, *Гласник*, 77/55, стр. 3; *Месаровић Коста*, Правни карактер уговора о издржавању, *Гласник*, бр. 2/60, стр. 13; *Месаровић К.*, Правни облици уговора о издржавању, *Гласник*, бр. 4/60, стр. 10; *Месаровић К.*, О побијању правне важности уговора о доживотном издржавању, *Гласник*, бр. 6/60, стр. 13; *Месаровић К.*, Правна обележја уговора о доживотном издржавању, *Гласник*, бр. 3/60, стр. 3; *Месаровић К.*, Правни положај странака у уговору о доживотном издржавању, *Гласник*, бр. 12/63, стр. 1; *Месаровић К.*, Да ли је могуће склапање уговора о доживотном издржавању између брачних другова, *Гласник*, бр. 4/66, стр. 6; *Митић Михајло*, Неколико питања у вези са Законом о наслеђивању, *Правни живот*, бр. 3/56, стр. 10; *Монић Миха*, Побивање уговора о доживотном издржавању због повреде нужног дела, *Правни живот*, бр. 1—2/58, стр. 46; *Поп-Георгијевић Дим.*, Договорат за доживотна издршка, Преглед, Скопље, бр. 5—6/58; *Перишић Мил.*, О правној природи уговора о доживотном издржавању, *Правни живот*, бр. 6/64. *Раодман Д.*, Аналогја и уговор о доживотном издржавању, *Одвјетник*, бр. 11—12, стр. 313; *Салајић Б.*, Уговор о доживотном издржавању у корист трећег лица, *Анали* бр. 3/56, стр. 385; *Суботић Невенка*, Форма уговора о доживотном издржавању, *Правни живот*, бр. 1—2/60, стр. 44; *Јосић Филип*, Побивање уговора о доживотном издржавању због повреде нужног дела, *Правни живот*, бр. 8—9/57, стр. 18; *Фурилан Мате*, Како уписати у Земљишну књигу право даваоца издржавања, *Земљишна књига*, бр. 1—3/56, стр. 21; *Хекман Јосип*, О правном карактеру уговора о доживотном издржавању, *Југосл. адвокатура*, бр. 3—4/56, стр. 15; *Цепелић Иво*, Уговор о доживотном издржавању по Закону о наслеђивању, *Одвјетник*, бр. 5—6/56; *Шкарица Н.*, О уговору о досмртном издржавању, *Наша законитост*, бр. 2/55, стр. 79.

(2) Према непотпуној нашој евиденцији штампано је око сто одлука које се односе на чл. 122—127 Закона о наслеђивању.

1. — Изгледа да су редактори Закона о наслеђивању схватили важност правних односа у нашем друштву заснованих на уговору о доживотном издржавању, па су се потрудили да поставе јасне и одређене норме за њихово регулисање. По категоричности формулација изгледа да су имали намеру да ауторитативно реше све типове ових односа. Поставили су, чини се, императивне прописе и предвидели санкције. Прописали су елементе форме за закључење овог уговора, детаљно предвидели све видове и варијетете код закључивања, све модалитете за његов евентуални раскид, измену и престанак. Могло се мислити да је законодавац регулисао целу материју и обрадио је потпуно. Чл. 122 предвиђа да је то уговор којим се један уговорник обавезује да доживотно издржава другог уговорника, а овај се пак обавезује да првome оставља сву своју имовину или један њен део у наслеђе. Према томе издржавани уговорник, онај који је старији, физички слабији, који очекује смрт, који је економски и социјално слабији, остаје власник своје имовине до смрти. Тренутком његове смрти уговорник који даје издржавање, који је дакле млађи, економски активан, животном способан, постаје власник имовине због које је давао издржавање. Закон не говори о неком другом типу овог уговора. Пошто су ови животни односи компликовани, временски дуго трају, изазивају сукобе и спорове, захтевају интервенцију друштвених органа, најчешће суда, а и да би у њих унео више сигурности, закон их је регулисао когентним нормама, а суду је притом дао широка овлашћења (чл. 125 ст. 2, 126, 127 ст. 4). И како у овом односу бољи положај има онај који је власник имовине која је предмет уговора, законодавац је свакако хтео да тај економски и правно повољнији положај припадне оном уговорнику који је фактички слабији, економски пасиван и силази са животне сцене, а баш кроз уговор тражи помоћ. Зато је прописао као једини тип овог уговора онај којим се имовина преноси на даваоца издржавања тек у тренутку смрти примаоца издржавања. То јасно произилази из чл. 122.

Али баш зато што је овај уговор дугог трајања, законодавац је погрешио што није прописао прелазне одредбе за оне уговоре који су сачињени пре ступања на снагу Закона о наслеђивању. А таквих уговора је било много и они су постављали пред судове читав низ питања, за која прописи Закона о наслеђивању нису могли увек, чак и применом аналогije, удовољити. Та околност свакако објашњава доношење начелног мишљења проширене опште седнице Савезног врховног суда врло брзо по ступању на снагу Закона о наслеђивању (3).

По том начелном мишљењу „пропис члана 122 ЗН не искључује да се и после ступања на снагу овог закона може закључити уговор о доживотном издржавању којим се један уговорник обавезује да издржава доживотно другог уговорника или неко треће лице, а у коме други уговорник изјављује да му још за живота уступа у својину сву своју имовину или један њен део“. Овај уговор може да се закључи по општим начелима грађанског права, а нема разлога да се на њега не примењују, под условима Закона о неважности правних прописа, и правна правила која су била на снази 6. априла 1941. године. И оно што је својствено свим уговорима,

(3) Бр. 8/57 од 11. јан. 1957, ЗСО, 1957/1, бр. VIII.

а наиме да производе дејство и да се примењују „онако како то одговара сагласној вољи странака израженој у уговору“, важи и за овај уговор. Воља уговорника долази до пуног изражаја по правним правилима од пре 6. априла 1941. године, а тек на раскид, преиначење и престанак могу се аналогно применити прописи чланова 125 до 127 Закона о наслеђивању. Тако је силом судске интерпретације у примену закона, сутрадан по његовом ступању на снагу, дошло до врло осетног сужавања његових прописа о уговору о доживотном издржавању. Једини тип уговора који би требало да постоји у нашем праву, регулисан императивним прописима и снабдевен санкцијом, претворио се у једну подгрупу с веома суженим дометом. Основна намера законодавца да заштити слабијег потпуно се изјаловила. Уговор о доживотном издржавању није више регулисан когентним прописима. Заштита слабије уговорне стране је компромитована. Елементи сигурности укључени у форме сачињења уговора заобиђени. Никакав напредак није остварен.

Оно што је најинтересантније у овој метаморфози јесте да начелно мишљење не упућује на примену путем аналогije прописа закона о условједино може правдати политичким фавор-ом, који код уговора из чл. 122 у арени живота; уговор је резултанта присутних снага, при чему друштво не може да пружи слабијем заштиту, јер се све одвија „онако како то одговара сагласној вољи странака израженој у уговору“, иако у закону у погледу форме уговора стоји да „мора бити састављен у писменом облику и оверен од судије“ (чл. 122 ст. 4). Врховни суд Војводине (4) изричито каже да за сваки уговор нису потребне оне формалности које су предвиђене за ваљаност тога уговора у чл. 122 ст. 4 и 5.

Ово је питање од знатне друштвене и политичкоправне важности. На њему се види колико су правотехничка решења понекад важна за суштину друштвених односа.

Судови су прихватили и разрадили правила која садржи начелно мишљење. У том смислу се ређају одлуке свих врховних судова (5), а вероватно и нижих. Нигде се не појављују одлуке у супротном смислу: можда њих нема, а можда се просто не објављују. Тако се сада нашем позитивном праву наметнуо и уговор о доживотном издржавању по правним правилима из ранијих правних система и он данас, може се слободно рећи, све више потискује уговор о доживотном издржавању из чл. 122 Закона о наслеђивању. А требало је да тај тип уговора нестане, гашењем свих уговора о доживотном издржавању закључених пре ступања на снагу Закона о наслеђивању.

Оваквом закључку се може приговорити да не треба сужавати типове уговора, него остављати уговорницима да могу слободно уговарати и слободно бирати модалитете који највише одговарају њиховим животним потребама.

(4) Гж. 592/59 од 27. маја 1959. (необјављено).

(5) Врх. суд Хрв. Гж. 157/56-8. новемб. 1956. (необјављ. Врх. суд Срб. Гж. 1198/57 од 13. III 1958, Вилтен бр. 23/58 стр. 6; Врх. суд БиХ. Гж. 171/57 од 5. нов. 1957, ЗСО, 1957/3 бр. 618; Врх. суд БиХ. Гж. 295/57 од 11. септ. 1957, Пр. живот, бр. 3—4/58; Сав. врх. суд, Рев. 19/59 од 22. фебр. 1958, ЗСО, 1958/1, бр. 45; Врх. суд АПВ, Гж. 592/59 од 27. маја 1959, необјављено; Сав. врх. суд, Рев. 1350/59 од 22. марта 1960, ЗСО, 1960/1, бр. 16.

Начелно овај приговор је основан. Али гледано изближе, он у нашем друштву нема оправдања. Код свих ових уговора су предмет уговора некретнине. Оне увек прелазе на даваоце издржавања: код уговора по правним правилима у тренутку закључења уговора; код уговора из чл. 122, у тренутку смрти примаоца издржавања. Овај правни моменат је од централне важности. А његово регулисање на један или други начин не мења њихову економску употребу и коришћење, него само слаби или не слаби правну позицију примаоца издржавања. Према томе слобода уговарања се овде не може правдати ни економским ни социјалним разлозима и потребама, јер се они једнако могу остваривати и уговором из чл. 122. Она се једино може правдати политичким *фавор*-ом, који код уговора из чл. 122 иде примаоцу, а код уговора по правним правилима даваоцу издржавања. У том смислу је и уперена наша критика начелном мишљењу.

2. О правној природи овог уговора је доста дискутовано у нашој литератури (6). Ми желимо да инсистирамо на алеаторности овог уговора.

Иако закон инсистира на његовој особини двостране теретности и тврди да то није уговор о наслеђивању, сматрамо да је алеаторност његова битна особина, једнако као остале две које закон наводи. Елеменат алеаторности се никад и никаквим средствима не може отклонити у моменту закључења уговора. Тај елеменат долази од неизвесности дана смрти примаоца издржавања, према томе од неодређености престације коју пружа давалац издржавања. Овај уговор је дакле једнострано алеаторан и то за даваоца издржавања. Сасвим је извесно да он у моменту закључења уговора цени све компоненте које одређују алеаторност и одлучује се или се не одлучује да уговор закључи. Алеаторност би се могла искључити тек кад би се могао с извесношћу утврдити дан смрти примаоца издржавања. А то је немогуће, сем кад би се учинило кривично дело убиства или навођења на самоубиство.

Међутим наша судска пракса се одлучно усмерила да после смрти примаоца издржавања овом уговору одузме елеменат алеаторности и да га сведе на теретни уговор с једнаким престацијама или на добротини уговор кад се докаже да не постоји еквивалентност давања. То компромитије овај уговор и у пракси доводи до смањеног броја закључења, иако се сви, па и законодавац, слажу у томе да се овим уговором решава социјално збрињавање знатног броја нарочито старијих, за привређивање неспособних људи. Зато тврдимо да је неправилна оријентација судске праксе у правцу свођења овог уговора на принцип еквивалентности престација.

Још пре доношења Закона о наслеђивању Врховни суд Хрватске (7) је сматрао да уговор о доживотном издржавању садржи делимично елементе даровања у корист лица које даје издржавање, ако чинидбе издржаваног лица прелазе вредност издржавања што би га имало примити у случају најнеповољнијег за издржаваоца. „Вишак представља даровање, а то даровање би се могло побијати због прикрате нужног дела“. Врховни суд Србије (8) је утврдио сасвим супротно да нужни наследник не може

(6) В. бел. бр. 92.

(7) Гж. 1024/54 од 22. јула 1954, 36. одл. врх. суд. 1957, бр. 210.

(8) Гж. 1991/54 од 6. марта 1956, ЗСО, 1956/1. бр. 104.

тражити да се допуни његов нужни део, ако је оставилац отуђио имовину уговором о доживотном издржавању.

Изгледа да је осећање правде и правичности код наших судова све више долазило до изражаја, јер се од тада све више срећу одлуке судова у смислу истеривања принципа еквивалентности давања код овог уговора, али *post factum*, тј. после смрти издржаваног лица. Нарочито је у том погледу доследан и истрајан Врховни суд АПВ, односно Врховни суд Србије, одељење у Новом Саду (9). Међутим овакву праксу прихвата и Врховни суд Југославије односно раније Савезни врховни суд (10). Ово решење уговора после смрти примаоца издржавања, увек иде на штету даваоца издржавања. То нужно мора утицати на све оне евентуалне уговорнике који би овај уговор склопили, кад би били сигурни да се неће уплићати суд онда кад треба да се изврши чинидба у корист даваоца издржавања. Истина је да право уопште, а судови посебно не воле алеаторне уговоре. Али је овде законодавац одлучио да овај алеаторни уговор постоји у нашем праву. Према томе — такав какав је — њега треба доследно примењивати. Били би ретки случајеви — кад би се мериле вредности чинидби кад уговор нормално престане струје примаоца издржавања, — да су давања и примања једне и друге стране једнака по вредности. Најчешће те чинидбе нису једнаке вредности. Само кад неједнакост постоји у корист даваоца издржавања, јављају се наследници примаоца издржавања, дакле лица које нису биле странке у уговору и које траже остварење правде и правичности против саме природе уговора таквог какав је он предвиђен и регулисан правом. Судови наседају том мамцу, с племенитом намером да остваре правду, противно позитивној правној норми. Само би онда било потребно омогућити и даваоцу издржавања да и он може остварити од наследника онај минус констатован на његовој страни, кад се — по престанку уговора смрћу примаоца издржавања — такав минус вредности чинидби појави на његовој страни. Међутим таквих одлука нема објављених, а сигурно их нема уопште, јер тај тас правде судови не подупиру.

Из овога би требало закључити да се судови не би смели упуштати у упоређивање вредности престација у овом уговору после његовог престанка, јер они подривају темеље на којима овај уговор почива и онемогућују остварење основних циљева које он има у нашем друштву. Друга је ствар ако се ради о симулованом правном послу. Симуловани правни посао не производи правна дејства, него та дејства производи дисимуловани правни посао. Али симулованост треба утврђивати у елементима уговора пласирајући се у моменат његовог закључења, утврђујући праву намеру странака. А не би било дозвољено „логички“ изводити симулованост из чињенице неједнакости престација, тј. уклањањем елемента алеаторности

(9) Гж. 612/59 од 11. дец. 1959, необјављено: „Уговором о доживотном издржавању не може бити повређен нужни део“. — Гж. 573/60 од 16. јула 1961, необјављено. „Да ли је уговор о доживотном издржавању бестеретни правни посао процењује се према вредности узајамних примања и давања. До повреде нужног дела наследника може доћи уколико је овај уговор бестеретан правни посао“. У истом смислу и следеће одлуке истог суда: Гж. 1075/60 од 2. јуна 1960, необјављено; Гж. 1250/61 од 9. фебр. 1962, Гласник, 4/62; Гж. 190/62 од 8. јуна 1962, Билтен 1962, стр. 11; Гж. 356/65, Гласник, 9/65.

(10) Рев. 395/60 од 15. отк. 1960, Порочило, 1960/2 бр. 12; Рев. 1286/62 од 21. септ. 1962, Крч-Павић, Коментар, бр. 19 код чл. 122; Рев. 880/63 од 6. септ. 1963. Одвјетник бр. 9—10/64.

post factum, гледајући ретроспективно — што је суду увек могуће, а уговорним странкама никад није.

3. Уговор о доживотном издржавању, и по слову чл. 122, има за предмет некретнине, најчешће земљиште и породичне стамбене зграде на селу. Њега уосталом најчешће закључују земљорадници. Те некретнине су релативно знатне вредности па су привлачне за млада лица. Покретности могу бити обухваћене, „али је зато потребно да у уговору буду наведене“ (чл. 122 ст. 3). Врховни суд Југославије (11) тражи да покретне ствари буду индивидуално наведене тако да се јасно разликују од осталих сличних ствари и сматра да је то битна одлика уговора кад покретне ствари чине његов предмет. — Међутим поставља се питање да ли предмет уговора о доживотном издржавању може бити неко право: конкретно станарско право.

Станарско право у нашем друштву представља велику вредност. Многи су млади људи, који оснивају породицу, спремни на велика одрицања да би дошли до стана. Најчешће им је немогуће да стан купе или изграђују услед високих цена, које превазилазе њихова расположива средства. А с друге стране постоје стари, немоћни људи по градовима, сигурно у мањем броју него по селима, али ипак у броју који би макар у ограниченој мери допринео решењу стамбене кризе, који би хтели и могли примити у стан те младе брачне парове, под условом да их ови издржавају, а они да им оставе станарско право, тј. стан на коришћење после њихове смрти. Друштвено-политички гледано, при садашњем стању нашег стамбеног законодавства, ништа се не би принципијелно противило оваквом решењу. Међутим то није могуће.

Станарско право није у промету, оно се дакле не може отуђити, нити преносити вољом носиоца. Иако велике имовинске вредности (12), њему право пориче да је имовинске природе. Зато је и правилно да станарско право не може бити предмет уговора о доживотном издржавању.

Међутим могло би се ипак омогућити да овај уговор и у овим односима одигра своју основну функцију, тј. да задовољи интересе и једне и друге уговорне стране, а да притом и друштвени интереси буду очувани.

При садашњем стању нашег стамбеног законодавства, требало би само код примене чл. 30 ст. 2 и чл. 31 Закона о стамбеним односима интерпретацијом омогућити да давалац издржавања може бити сматран чланом породичног домаћинства. Међутим Савезни врховни суд (13) сматра да се на темељу уговора о доживотном издржавању не може створити породично домаћинство у смислу чл. 30 Закона о стамбеним односима. А ипак Одељење за управне спорове тог истог суда донело је право схватање (14) по коме „дугогодишња заједница живота у истом стану између лица која нису сродници може се уподобити породичном домаћинству у смислу чл. 30. Закона о стамбеним односима ако су стварни односи у тој заједници били такви да се суштински не разликују од породичног домаћинства између

(11) Рев. 2045/64 од 26. нов. 1964. Пр. живот, 3/65.

(12) У ствари није право велике вредности, него употреба стана је велике вредности што практично излази на исто.

(13) Гж 11054/60 од 10. фебр. 61, Одвјетник, 3—4/62.

(14) Бр. 8/63 од 27. јуна 1963, ЗСО, 1963/2, бр. X.

сродника“. Друге одлуке тог и других врховних судова су прецизирале да се то односи на ванбрачне другове и на однос сличан усвојењу, али где формалног усвојења није било (15). У свим овим случајевима тражи се да је заједница живота постојала кроз дуже време. Не би било тешко укључити и даваоца издржавања у круг лица која се, живећи у заједници с примаоцем издржавања, суштински не разликују од чланова његовог породичног домаћинства.

Већ и сада судови сматрају члановима породичног домаћинства све сроднике, крвне и по тазбини, без обзира на степен сродства, наравно под условом да живе у истом домаћинству с носиоцем станарског права, па станарско право на њих може да пређе, у смислу чл. 31. „Применом чл. 30 ст. 2 Закона о стамбеним односима, по аналогiji после смрти носиоца станарског права, има право да трајно и несметано користи стан и његов сродник, који се стварно и озбиљно прихватио да издржава егзистенцијоно необезбеђеног носиоца станарског права, па је то и чинио, у том циљу с њим образовао једно домаћинство и с њим заједно становао као члан домаћинства и као корисник на основу уговора о коришћењу“ (16). Према томе кад је давалац издржавања далеки сродник, макар формалног уговора о издржавању да нема, ако је члан домаћинства онда му се признаје својство члана породичног домаћинства.

Судска пракса би могла да уврсти у чланове породичног домаћинства и даваоца издржавања, кад он живи у истом домаћинству с примаоцем издржавања. Само би се требало мало осмелити и правилно схватити јасно изражени друштвени интерес у овој сфери друштвених односа (16а).

Ради потпуности треба рећи да се станарско право може стећи уговором о доживотном издржавању и сада, али само кад је прималац издржавања и носилац станарског права и власник стана односно породичне стамбене зграде.

4. По чл. 125 ст. 2 уговор о доживотном издржавању се може раскинути ако уговорници живе заједно а њихови односи се толико поремете да заједнички живот постане неподношљив.

Формулацији овог члана је врло блиска формулација бракоразводног узрока из чл. 53. Основног закона о браку. Код узрока за развод брака реч је о поремећености брачних односа до те мере да заједнички живот постане неподношљив. Овде је реч о односима уговорника. У чл. 53. ОЗБ су дати и узроци поремећености у набрајању и затим у општој формули

(15) Сав. врх. суд: Уж 7863/61 необјављено; Уж. 5589/63, Наш стан, бр. 185, 186/1963; Из 42/61 од 8. маја 1962, необјављено; Врх. суд Хрв., У. 1595/62 од 2. јуна 1962, Наша законитост, бр. 7—8/63.

(16) Врх. суд Југ., Гз 61/63 од 27. јуна 1963, ЗСО, 1963/2, бр. 208.

(16а) Наводимо једну судску одлуку која другим аргументима, углавном заснованим на правичности, долази до решења за које се ми залажемо. „Ко заједно с носиоцем станарског права користи исти стан и није члан породичног домаћинства гог носиоца станарског права, не може, по правилу, тражити право да по смрти носиоца станарског права трајно и несметано користи стан као носилац станарског права (чл. 30 и 31 ЗСО). По правилу, општина као давалац стана на коришћење, може тражити исељење таквог лица и чланова његове породице по смрти носиоца станарског права, јер станују у стану без законом одређеног правног основа по коме се стиче станарско право. — Међутим показује се као неправично и духу ЗСО супротно решење о исељењу само због означеног формално-правног разлога, кад су околности случаја такве да се може закључити да је тужени још 1959. године са породицом био без стана и да је у таквој ситуацији ушао у заједницу са ранијим носиоцем станарског права и то по основу „уговора о заједници живота, нези

(„или из ма ког другог узрока“), а овде се о узроцима не говори. Но те разлике нису суштинске и не значе ништа ни на теоријском ни практичном плану. Поремећени односи током заједничког живота морају имати неке узроке. Употребити општу формулу или је не употребити излази на исто. Према томе на оба места се ради о истом појму, о неподношљивом заједничком животу.

Без обзира што се наши судови носе с тим појмом већ две деценије — он је остао недовољно одређен и свако под тим подразумева шта хоће. Извесно је, без обзира на општост формуле из чл. 53 ОЗБ, да свака чињеница не може бити узрок поремећаја односа. Исто је тако извесно да ни свака поремећеност односа није толика да је заједнички живот неподношљив. Али судови нису изграђивали овај појам, па се он свео на фактичко питање које цени суд.

Уместо покушаја да одреде и појам неподношљивог живота, судови су проблем видели у кривици за неподношљив живот.

Неподношљив заједнички живот уговорника, једнако као и брачних другова може бити проузрокован објективним узроцима: тако нпр. болест, нарочито умна, осакаћење оне стране која треба да ради. Али би се могло рећи да ти објективни узроци треба да буду непосредни узроци алтернације личности уговорника услед које долази до поремећаја и субјективног преживљавања односа у негативном осећајном квалитету неподношљивости. Свака друга објективност узрока, нужно пролази кроз психичке категорије једног или другог или оба уговорника, па ангажује личност, а самим тим и одговорност. Ако нпр. једна страна учини неку грешку у привређивању, па услед тога дође до тешке економске ситуације заједнице, па до поремећаја односа, онда та објективна чињеница тешког економског стања изазива психичке реакције, које могу довести до неподношљивости заједничког живота. Овај ланац повезаности има и објективних и субјективних компонената. Ако се поставља питање кривице, треба се споразумети где кривицу тражити. Ако се она тражи даље од субјективних, свесних и вољних поступака личности, онда се она не може наћи. Израз „несагласност нарави“ из чл. 53 ОЗБ је један такав удаљенији узрок, који иако се налази у личности излази из сфере вољних и свесних аката, своји се на једну биолошку дату, објективисану, изједначену у дејству с природним детермизмом — где кривице не може бити. А ипак та природна биолошка дата нарав, да би се манифестовала, изражава се кроз читав низ психолошких појава, које пролазе кроз свест и вољу, на које се може утицати, за које се дакле може поставити питање одговорности, па и кривице. Према томе код свих објективних узрока који се манифестују кроз психичке појаве питање кривице се може поставити. Мали је број таквих објективних узрока где је то немогуће.

и чувању“. Одговара оправданом интересу грађана, његове социјалне сигурности и заштити битних услова за развој и опстанак његове личности да се изузетно сматра неоснованим захтев општине за исељење таквог лица, које будући без стана, више година станује у малом стану другог носиоца станарског права на основу споразума којим је на себе примио обавезу да носиоцу станарског права, као лицу у невољи даје новчану потпору, врши личне и друге услуге, кад је то обећање стварно а не привидно и кад га он стварно издржава до његове смрти“.

(Врх. суд Југ. Гз 71/64, Билтен судске праксе Врх. суда Србије, св. 3/64, бр. 25).

А у међусобним односима брачних другова као и уговорника из уговора о доживотном издржавању баш те психичке, свесне и вољне манифестације се изражавају, учевају, изазивају реакције и доживљавају се као кривица друге стране. Искључити кривицу по правилу, а примењивати је изузетно, то не одговара психичкој стварности странака у односу.

Али, с друге стране, такве кривице има по правилу на обема странама. Кад једна страна почне, друга реагира, а тон и квалитет изражених психичких појава једне стране по правилу добија достојан уговор на другој страни: ако је један кренуо да се свађа, други га дочекује да се свађа. Тако се кривица дели и по правилу је има у оба тора. Рашчистити ко је први почео, одн. који изазива, а који дочекује и реагује, често је немогућ посао. Наше право не степенује кривицу. Оно у чл. 53 ст. 2 ОЗБ уноси појам искључиве кривице, па за њу везује извесне последице. Међутим и обична кривица код овог узрока за развод брака има значаја. Зато не би било несхватљиво и овде код уговора о доживотном издржавању дати кривици њен значај. Као што смо видели закон то не чини. Рекло би се да он намерно о кривици не говори, па да је искључује. Али њу није могуће искључити из тог појма, поготово ако се тврди да је то исти појам и код уговора и код развода брака, а код развода брака кривице по правилу има. Зато се може закључити да кривица постоји и код неподношљивог живота уговорника.

Међутим судови по правилу сматрају да кривица нема утицаја за раскид уговора о доживотном издржавању. Раскид може тражити свака странка, без обзира ко је за поремећај односа крив (17). Пијанство даваоца издржавања није кривица, јер овде кривица није од утицаја (18). Савезни врховни суд такође сматра да кривица није правно релевантна (19), пошто је закон не предвиђа. — Само Врховни суд Словеније не дозвољава раскид уговора по тужби оне стране која је крива за поремећај односа (20).

Лак раскид ових уговора не доприноси његовом учвршћењу уопште, не доприноси дисциплини његовог извршења, једном речју подрива га и одузима му у ефикасности. Поред тога кривица за поремећај односа овде може доћи још више до изражаја него код развода брака зато што је овде могуће санкционисати кривицу у обрачуну имовинских давања после раскида. То би одговарало више потребама ове институције и уопште осећању правде странака.

Пред судове се поставило питање да ли је довољно да неподношљив живот постоји на једној страни или треба да постоји на обе стране. На ово питање Врх. суд Србије одговара да је довољно да је заједнички живот неподношљив за једну страну (21), а Врховни суд Војводине да то није довољно, него треба да је субјективно неподношљив за обе стране (22). Ово питање се поставља и за развод брака.

(17) Врх. суд Срб. Гж. 414/57 од 2. нов. 1957, ЗСО, 1963/3 бр. 616. Исти суд Гж. 908/59, ЗСО, 1959/2, бр. 215.

(18) Врх. суд АПВ, Гж. 988/58, необјављено.

(19) Рев. 1537/59 од 15. марта 1960. — Креч-Павић. Коментар, код чл. 125, бр. 24.

(20) Гж. 325/58, Правосудни билтен, бр. 3—4/59.

(21) Гж. 300/57 од 13. јуна 1957, необјављено.

(22) Гж. 537/63, Гласник, 12/63.

Неподношљивост заједничког живота је психичко стање у коме се налази једна или обе стране. То је уствари емотивни негативан квалитет којим се колоришу сва доживљавања везана за другу страну. У том смислу та субјективна, емотивна доживљавања се не морају нужно подударати код странака. Зато можемо рећи да једна страна може доживљавати односе у заједничком животу као неподношљиве, а друга као подношљиве. Али неподношљивост није категорија за себе: она је мерило поремећености односа. Ако неподношљивост постоји само на једној страни, онда то значи да поремећеност није дубока, не достиже онај потребни интензитет да односе у питању треба кидати. Зато мислимо да је потребна неподношљивост на обе стране, јер она мери поремећеност. Ако ње нема на обе стране, значи да нема довољне поремећености да би се уговор раскинуо.

Милош Стеванов

RÉSUMÉ

Pour l'élaboration continue du contrat sur la rente viagère

La loi sur les successions de 1955 contient des règles qui régissent le contrat sur la rente viagère. Le législateur, d'après l'auteur de l'article, a voulu protéger le créancier de la rente économiquement et socialement plus faible que le débiteur. C'est pour cela qu'il a établi des normes impératives que les parties ne peuvent pas modifier. Le trait essentiel de ce contrat est que le patrimoine du créancier ne passe à la propriété du débiteur qu'au moment de la mort de celui-là. Mais d'après l'avis de principe émis par le Cour suprême fédérale en 1957 sur l'article 122 de la loi sur les successions, il existe dans notre droit d'autres types de contrat sur la rente viagère à côté de celui de l'article 122. La jurisprudence reconnaît ainsi le contrat d'après lequel le patrimoine du créancier devient la propriété du débiteur au moment de la conclusion du contrat. L'auteur plaide pour le changement de cette jurisprudence et donne des arguments à l'appui. La jurisprudence admet la résiliation de ce contrat après la mort du créancier sur la demande de ses héritiers à cause de la non-équivalence des prestations. C'est surtout pour assurer la réserve des héritiers réservataires. La jurisprudence supprime ainsi l'élément aléatoire de ce contrat et le ramène après coup au principe de l'équivalence des prestations. L'auteur combat cette jurisprudence pour conclure que la rente viagère est essentiellement un contrat aléatoire.

Il est également démontré que l'objet de la rente viagère peut être le droit d'habitation. Il suffit que la jurisprudence considère le débiteur de la rente et les membres de sa famille comme membres possibles du «ménage familial» du porteur du droit d'habitation, ce qui permet qu'après la mort de celui-ci le droit d'habitation passe, en vertu des art. 30 et 31 de la loi sur les rapports d'habitation, au débiteur de la rente.

Enfin, l'auteur examine la notion des rapports altérés entre les parties contractantes, qui est une cause de résiliation du contrat. Cette notion de rapports troublés, qui rendent la vie commune insupportable est presque la même que celle que l'on rencontre dans les causes de divorce (art. 53 de la loi fondamentale sur le mariage).

L'auteur conclut qu'il est difficile d'en exclure la faute et qu'il faut que la vie commune soit devenue insupportable pour les deux parties pour que la résiliation puisse être accordée.